

Ε. Γ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗ

Καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ
ΕΙΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΑΥΤΗΣ.

Τῇ 11 Ἰουλίου 1829, κατὰ τὴν ἐναρκτήριον συνεδρίαν τῆς Δ' ἐν Ἀργεὶ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ὁ κυβερνήτης Ἰωάννης Καποδίστριας, ἐκθέτων τὸ ἄχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης κυβερνητικὸν ἔργον, ἐγνωστοποίησε πρὸς τοὺς Πληρεξουσίους τοῦ ἔθνους διὰ στόματος τοῦ Γραμματέως τῆς Ἐπικρατείας Νικολάου Σπηλιάδου καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἀπὸ λογίους τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Καταστήματος τῆς Γαλλίας καὶ ἀπὸ μηχανικούς, διωρίσθη νὰ μεταλλεύσῃ τὴν κλασσικὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος· καὶ αὐτοὶ μὲν οἱ ἄνδρες θέλουσιν ἐνασχολεῖσθαι περὶ τὴν ἔρευναν τῶν ὅσα ἀνάγονται εἰς τὴν Ἀρχαιολογίαν, τὴν Γεωγραφίαν, τὰς Ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχας, ἡ Πατρίς μας δὲ θέλει ἀπολαύσει τοὺς καρποὺς τῶν πολυτίμων αὐτῶν ἰδρώτων»¹.

Ἡ περικοπὴ αὕτη τῆς ἐκθέσεως τοῦ Καποδίστρια ἀνεφέρετο εἰς τὴν γαλλικὴν ἐπιστημονικὴν ἀποστολὴν εἰς Πελοπόννησον (*Expedition Scientifique Française en Morée*), ἡ ὁποία κατῆλθεν εἰς Ἑλλάδα ἀρχομένου τοῦ Μαρτίου 1829, ἥτοι ἕξ περίπου μηνῶν μετὰ τὴν ἀπόβασιν εἰς Πεταλίδιον τοῦ γαλλικοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Maison ἐκστρατευτικοῦ σώματος, τοῦ ἀποσταλέντος εἰς Πελοπόννησον εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ ἀπὸ 19 Ἰουλίου 1828 ὑπογραφέντος ἐν Λονδίνῳ ὑπὸ τῶν Προστατίδων Δυνάμεων πρωτοκόλλου, δυνάμει τοῦ ὁποίου ἡ Γαλλία ἀνελάμβανε τὴν εὐθύνην ν' ἀποστείλῃ, ἐν ὀνόματι τῶν συμμάχων, στρατιωτικὰς δυνάμεις πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἐπιδρομέων².

Περὶ τῆς γαλλικῆς ταύτης ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς εἰς Πελοπόννησον εἶχεν ἤδη εἰδοποιηθῇ ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως διὰ τῆς διπλω-

1. Ἀ. Ζ. Μάμουκα, Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Ι, σελ. 134.

2. Ch. Strupp, *La situation internationale de la Grèce (1821-1917)*. Zurich, σελ. 68-71.

ματικῆς ὁδοῦ ὁ Καποδίστριας, ἔλαβεν ὁμῶς πλείονας καὶ σαφεστέρας πληροφορίας περὶ αὐτῆς ἅμα τῇ ἀφίξει τῆς εἰς Πελοπόννησον ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ γαλλικοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος μαρκησίου Νικολάου Maison (1770-1840) διὰ τῆς ἀπὸ 8 Μαρτίου 1829 ἐκ τοῦ Γενικοῦ Στρατοπέδου τῆς Μεθώνης ἐπιστολῆς του, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Γάλλος στρατηγὸς ἀνήγγελλεν εἰς τὸν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀφίξιν εἰς Νεόκαστρον ἐπιτροπῆς συγκειμένης ἐκ λογίων ἀνδρῶν τῆς Γαλλίας, σκοπὸς τῶν ὁποίων ἦτο ἡ ἔρευνα τῆς Πελοποννήσου ἐξ ἀπόψεως φυσικῆς ἱστορίας, ἀρχαιολογίας καὶ ἀρχιτεκτονικῆς, κατὰ τὸ πρότυπον τῆς εἰς Αἴγυπτον ἀποσταλείσης ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἐπ'εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου εἰς τὴν χώραν τοῦ Νείλου (1798), ἐζήτησε δὲ τὴν προστασίαν τοῦ Καποδίστρια ὑπὲρ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς, ἵνα διευκολυνθοῦν αἱ σχεδιαζόμεναι ἀνασκαφαὶ καὶ λοιπαὶ ἔρευναι αὐτῶν. Ἰδοὺ τὸ πρὸς Καποδίστριαν ἔγγραφον τοῦ στρατάρχου Maison, τὸ ὁποῖον ἀπόκειται εἰς τὸ ἱστορικὸν ἀρχεῖον τοῦ Μουσείου Μπενάκη (φάκ. 42, ἀρ. 26):

Corps d'Expédition en Morée

Au quartier Général à Modon, le 8 Mars 1829.

Monsieur le Comte,

Je pense que le Gouvernement français a informé V. E. de l'envoi en Morée d'une commission de savants chargée de faire une exploration de cet intéressant pays sous les rapports de l'histoire naturelle, de l'archéologie et de l'architecture, à l'instar de celle envoyée dans un autre temps en Egypte.

J'ai l'honneur de lui annoncer que cette commission est arrivée depuis peu de jours à Navarin, qu'elle se compose de 18 personnes, partagées en trois sections qui sont désignées comme je viens de le dire, et qui sont dirigées, la première par Mr le colonel Bory de St Vincent, la seconde par Mr Dubois et la troisième par Mr Blouet.

Sans doute V. Ex. verra dans ce nouvel emploi de la Science une grande marque de plus de l'intérêt que le Roi de France porte au nouvel Etat - Grec, et elle jugera que cette pensée si honorable peut être non moins utile au peuple qu'elle gouverne en ce moment; il est donc certain qu'elle voudra bien accorder toute sa protection aux travaux de cette commission.

Je ne connais pas encore le plan et l'itinéraire qui seront adoptés par les trois Directeurs et que la diversité des occupations respectives portera sur des points tout différents; mais il me semble convenable que d'avance V. Ex. les annonce dans l'intérieur du Péloponèse et

qu'elle recommande à toutes les autorités locales, à tous les habitants, de leur prêter l'assistance qui serait en leur pouvoir. Les membres de la commission n'imposeront aucun sacrifice et ne réclameront que bienveillance, renseignements, facilité et discrétion pour leur subsistance, pour leur logement, pour leur transport, pour tout autre besoin qui se rattacherait à leur travail et à leur sûreté.

Je prévien V. Ex. que deux Ingénieurs Géographes font aussi partie de la commission et sont mis sous la direction du colonel Bory de St Vincent pour des opérations géodésiques, sans lesquelles il ne serait pas possible d'obtenir une exploration complète du pays. L'un de ces officiers, le lieutenant Puillon Boblaye, vient de France; l'autre est Mr le capitaine Peytier déjà employé en Morée et sous la direction de V. Ex; celui ci correspondra avec le colonel Bory de St Vincent, et se conformera à ses instructions autant que cela sera compatible avec sa première destination.

Je dois informer encore V. E. que le Gouvernement français a prescrit en même temps à des officiers d'Etat - major du corps d'expédition de s'occuper de travaux topographiques, dans le but de rectifier les cartes de la Grèce.

Mr le Chef de Bataillon Barthelemy sera le directeur de ces travaux et il aura sous ses ordres une dizaine d'officiers qui seront envoyés successivement sur tous les points qu'il sera nécessaire de reconnaître et de lever.

Je demande à V. Ex., pour ces officiers, les mêmes recommandations que je lui ai demandées plus haut, leur travail intéresse encore beaucoup ce pays.

Mr le Préfet de la haute Messénie a demandé que deux jeunes Grecs qui ont reçu leur éducation en France fussent adjoints à nos officiers. J'accueillerai avec plaisir cette demande si V. Ex. le désire. La Grèce en retirerait l'avantage d'avoir bientôt des officiers exercés aux opérations Géographiques, et V. Ex. pourrait leur faire prendre des copies de levés qui seront exécutés par cette commission.

Je ferai connaître à V. Ex. le moment où tous ces travaux commenceront, ce qui sera aussitôt que le beau temps le permettra, et la direction qu'on se proposera de donner aux diverses sections qui en seront chargées.

Veuillez agréer, Monsieur le Comte, la nouvelle assurance de ma haute considération.

Le Lieutenant Général, Pair de France, Commandant l'expédition de Morée

M(arquis) Maison

(Παρὰ πόδας τῆς α' σελ.)

A Son. Ex. le Cte Capo-d'Istrias, Président de la Grèce, à Egine¹.

Ὁ Καποδίστριας ἀπήντησε μετ'ὀλίγας ἡμέρας, τὴν 16 Μαρτίου 1829, ἐκφράζων τὴν χαρὰν τοῦ διὰ τὴν παρουσίαν τῶν Γάλλων σοφῶν, ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν τῶν ὁποίων θὰ ὠφελεῖτο καὶ τὸ ἡμέτερον καὶ τὰ ξένα ἔθνη διὰ τῆς προσγενησομένης εἰς τὰς ἐπιστήμας προόδου, καὶ ὑποσχόμενος νὰ πράξῃ ὑπὲρ τῶν Γάλλων ἐπιστημόνων πᾶν ὅ,τι ἐπέβαλλεν ἢ πρὸς τὸν φιλέλληνα βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον Ι' εὐγνωμοσύνη τῶν Ἑλλήνων καὶ πᾶν ὅ,τι ἐπέτρεπεν ἡ ἀθλία κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην κατὰστασις τῆς Πελοποννήσου. Διὰ νὰ προκαλέσῃ δὲ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ λαοῦ ὑπὲρ τῆς γαλλικῆς ἀποστολῆς, ἐκοινοποίησε πρὸς τοὺς Ἐκτάκτους Ἐπιτρόπους τῆς Ἐπικρατείας τὴν τε ἐπιστολὴν τοῦ Maison καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀπάντησιν ἔχουσαν οὕτως:

Ἐκ Ναυπλίου τῇ 4/16 Μαρτίου 1829

Ἡ Ὑμετέρα Ἐξοχότης ἡρμήνευσεν ἀκριβέστατα τὰ αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα ἐνέπνευσεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ἢ κατὰ τὴν 8 Μαρτίου ἀποσταλεῖσα πρὸς αὐτὴν διακοίνωσίς σας.

Ἡ κυβέρνησις αὐτὴ ἐκτιμᾷ κατ'ἀξίαν τὰ γενναῖα αἶτια, ὑπὸ τῶν ὁποίων κινουμένη ἡ Α. Μ. ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας διώρισε τὴν πρὸς ἐξερεῦνησιν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἀρχαιοτήτων φθάσασαν ἤδη εἰς Νεόκαστρον ἐπιτροπὴν. Οἱ συγκροτοῦντες αὐτὴν σοφοὶ κατεστάθησαν τόσον ἐπίσημοι περὶ τὰς ἐπιστήμας, ὥστε πάντες ἐν γένει ἔχομεν περὶ αὐτῶν ἄκραν ὑπόληψιν καὶ ἐλπίζομεν τὰ βέλτιστα ἀπὸ τοὺς μέλλοντας ἀγῶνάς των καὶ τοὺς ἐκ τούτων προσγενησομένους καρποὺς εἰς τὸ ἔθνος, χάριν τοῦ ὁποίου ὁ Σεβαστὸς Ἀναξ σας προσδιώρισε τὴν νέαν αὐτὴν εὐεργεσίαν.

Θέλομεν κοινοποιήσει πρὸς τοὺς Ἐκτάκτους Ἐπιτρόπους τὴν ἐπιστολὴν τῆς Ὑ. Ἐ. καθὼς καὶ τὴν ἐκ μέρους ἡμῶν ἀπάντησιν, ὥστε νὰ δυνηθῶσιν ὁπωσοῦν αἱ ἐπιτόπιοι ἀρχαὶ συμφώνως μετὰ τῶν κατοίκων νὰ συνεργήσωσι τὸ ἐπ'αὐτοῖς πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ὁποίων μᾶς ἀναγγέλλετε μέτρων.

1. Ἰδὲ ἑλληνικὴν μετάφρασιν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης εἰς Ἑ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἱστορικὰ ἐγγραφα περὶ ἀρχαιοτήτων καὶ λοιπῶν μνημείων τῆς ἱστορίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ Καποδίστρια, ἐν Ἀθῆναις 1967, σελ. 76-77, ἐνθα καὶ ἡ ἡμερομηνία (8 Μαρτίου).

Καὶ κατ' αὐτὸν μὲν τὸν τρόπον ἐκκληροῦται, κύριε Στρατηγέ, ἐκ μέ-
ρους ἡμῶν ἡ προσδοκία σας. Ἀλλὰ τὴν πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν βασιλέα τῆς Γα-
λίας ὀφειλομένην εὐγνωμοσύνην μας δὲν θέλομεν δυνηθῆναι νὰ ἐκπληρώσωμεν
πρὸς ἕκαστον τῶν συγκροτούντων τὴν Ἐπιτροπὴν ταύτην ἐπισήμων ἀνδρῶν,
προτοῦ νὰ πληροφορηθῶμεν ἐπακριβῶς, μετὰ τὴν εἰς Νεόκαστρον ἀφίξιν
μας, ὅπου ἤδη ἀπερχόμεθα, ποῦ μέλλει ἕκαστος αὐτῶν νὰ διευθυνθῇ, καθότι
τότε θέλομεν δυνηθῆναι νὰ δώσωμεν καὶ εἰδικῶς τὰς ἀναγκαίαις διαταγὰς, ὥστε
καθεὶς των νὰ εὗρῃ τὴν ἀντίληψιν, τῆς ὁποίας ἤθελε λάβει χρεῖαν.

Ἀλλὰ μ' ὅλον ὅτι δὲν θέλομεν ἀμελήσει οὐδὲν τῶν ἐφ' ἡμῖν, χρῆζομεν
ὁμως οὐχ ἥττον τῆς εὐμενείας των, ὡς μὴ δυνάμενοι εἰς τὴν παροῦσαν τῆς
Πελοποννήσου κατάστασιν νὰ προσφέρωμεν εἰς αὐτοὺς ὅλας τὰς ἀπαιτου-
μένας εὐκολίας. Ἡ ἐπικρατοῦσα ἐρήμωσις τοῦ τόπου τούτου προλαβοῦσα
μᾶς ἐδικαίωσεν ἤδη ἐνώπιον αὐτῶν ἐκτὸς δὲ τούτου αὐτοὶ θέλουν λησμονή-
σει βέβαια τὰς μακρὰς των κακοπαθείας συναισθανόμενοι τὰ δεινὰ, ὅσα
καταβλήβουσιν εἰσέτι τὸ περισσότερον μέρος τοῦ ἔθνους.

Ἐθε ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς προσγενησομένης εἰς τὰς ἐπιστήμας προόδου
ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ν' ἀπολαύσωσι καὶ οἱ σοφοὶ
οὔτοι, τοὺς ὁποίους ἡ Χ. Α. Μ. ἔκρινεν ἱκανοὺς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον,
καθὼς καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν εἰς περιήγησιν τῆς Αἰγύπτου ἀποσταλέντες ἄξιοι
προκάτοχοί των, ἀνταμοιβὴν ἀξιόχρεων τῶν κακοπαθειῶν, ὅσας μέλλουν νὰ
ὑποφέρουν, καὶ τὰς ὁποίας πρὸς λύπην μας ἀδυνατοῦμεν νὰ προλάβωμεν
ὅλως διόλου.

Δεχθῆτε, κύριε Στρατηγέ, τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐξόχου πρὸς ὑμᾶς
ὑπολήψεως¹.

Τὰς ὁδηγίας διὰ τὸ ἔργον καὶ τὴν σύνθεσιν τῆς γαλλικῆς ἐπιστημο-
νικῆς ἀποστολῆς εἰς Πελοπόννησον εἶχε συντάξει κατ' ἐντολὴν τοῦ ὑ-
πουργοῦ τῶν Ἑσωτερικῶν τῆς Γαλλίας ὑποκόμητος de Siméon ἐπιτροπὴ
ἐκ τῶν ἀκαδημαϊκῶν Cuvier προέδρου, Cordier, Geoffroy Saint-Hilaire,
Hase, Raoul Rochette, Hyot καὶ Percier. Συμφώνως πρὸς τὰς εἰσηγήσεις
τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ἡ ἐπιστημονικὴ ἀποστολὴ εἰς Πελοπόννησον περι-
ελάμβανε τρία τμήματα, ἀντιπροσωπεύοντα τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστη-
μῶν, τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιγραφῶν καὶ τὴν Ἀκαδημίαν τῶν καλῶν
Τεχνῶν, ἥτοι:

Ἀον τμήμα τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Bory de Saint-
Vincent.

1. Ε. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἱστορικὰ ἔγγραφα περὶ ἀρχαιοτήτων καὶ λοιπῶν μνη-
μείων τῆς Ἱστορίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ Καποδίστρια, σελ.
77 κέ. Πρβλ. Ἀντωνίου Λιγνοῦ, Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ὑδρας, τόμ. 15, σελ. 11-13.

Βον τμήμα τῆς Ἀρχαιολογίας ὑπὸ τὴν διευθυνσιν τῶν Dubois καὶ Lenormand καὶ

Γον τμήμα τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς καὶ Γλυπτικῆς ὑπὸ τὴν διευθυνσιν τοῦ Blouet.

Τὸ πρῶτον τμήμα ἀπηρτίσθη ἐκ τοῦ Bory de Saint-Vincent, τοῦ ἀξιωματικοῦ τοῦ ἱππικοῦ Baccuet, ὅστις ἦτο διακεκριμένος ζωγράφος τοπίων, τῶν ζωολόγων Brullé, Pector καὶ Sextius Delaunay, τοῦ βοτανολόγου Despréaux καὶ τῶν γεωλόγων Virlet καὶ Puillon Boblaye. Ὁ τελευταῖος οὗτος εἶχεν ἀναλάβει καὶ τὸ ἔργον τῆς γεωδαισίας μετὰ τῶν λοχαγῶν Peytier καὶ Servier. Εἰς τούτους προσετέθησαν μηχανικοὶ γεωγράφοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνετέθη ὁ τριγωνισμὸς τῆς χερσονήσου.

Τὸ δεύτερον τμήμα ἀπηρτίσθη ἐκ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ Μουσείου Παρισίων Dubois, τοῦ Lenormand καὶ τῶν Amaury Duval, Edgar Quinet, Trézel καὶ τοῦ Ἑλληνος φιλόλογου Μιχαήλ Γ. Σχινᾶ ὡς βοηθῶν. Ἐκ τούτων ὁ Lenormand, ἀπουσιάζων τότε εἰς Αἴγυπτον, μετέβη βραδύτερον τῶν συνεργατῶν του εἰς Πελοπόννησον.

Τέλος, τὸ τρίτον τμήμα συνεκροτήθη ὑπὸ τῶν Blouet, Ravoisier, Poirot, Vietty καὶ de Gournay¹.

Ὁ de Gournay, ὅστις ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Γαλλίας, ἠθέλησε μετ'ὀλίγας ἡμέρας νὰ συναντηθῇ αὐτοπροσώπως μετὰ τοῦ Καποδίστρια, ἔλαβε δὲ πρὸς τοῦτο παρὰ τοῦ Maison θερμὴν πρὸς τὸν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος συστατικὴν ἐπιστολήν, ἣτις φυλάσσεται εἰς τὸ Μουσεῖον Μπενάκη (φάκ. 42, ἀριθμ. 35) καὶ ἔχει οὕτω:

Modon le 5 Avril 1829

Monsieur le Président,

Je viens recommander de la manière la plus particulière aux bontés de Votre Excellence Monsieur de Gournay, qui lui remettra la présente. Ce jeune homme, qui est neveu de S. E. le Ministre de la Guerre, fait partie du corps des savants, qui ont été envoyés de France, il est dans la section d'archéologie. J'espère que Votre Excellence voudra bien l'accueillir favorablement et je lui en aurai beaucoup d'obligation.

1. J. B. G. Bory de Saint-Vincent, Relation du voyage de la commission scientifique de Morée dans le Péloponnèse, les Cyclades et l'Attique, Paris 1836, σελ. VII κέ.

Recevez, Monsieur le Président, l'assurance de ma haute considération.

Le Maréchal et Pair de France

Maison (έπογραφή)

A Son Excellence Monsieur le Comte Capo d'Istrias Président de la Grèce.

Εκ τῶν τριῶν τμημάτων τὰ ὁποῖα συνέθετον τὴν γαλλικὴν ἐπιτροπὴν, τὸ τῆς Ἀρχαιολογίας δὲν ἡδυνήθη νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον τοῦ ἐπὶ μακρόν, διότι μετὰ δύο μῆνας ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τῶν ἀρχαιολόγων εἰς Πελοπόννησον ἡσθένησεν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τμήματος Dubois καὶ ἔκτοτε ἤρχισεν ἡ «λιποταξία» τῶν μελῶν αὐτοῦ· παρέμειναν μόνοι ὁ Trezel, ὁ ὁποῖος παρὰ τὴν κακὴν ὑγείαν τοῦ προσεκολλήθη εἰς τὸ τρίτον τμήμα τῶν ἀρχιτεκτόνων, εἰς τὸ ὁποῖον προσέφερεν ἐξόχους ὑπηρεσίας, καὶ ὁ Μιχαὴλ Γ. Σχινᾶς¹. οὗτος εἶχεν ὀρισθῇ μέλος τῆς εἰς Μορέαν ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ Ἑσωτερικῶν de Siméon, ὅστις ἀπηύθυνε πρὸς αὐτὸν τὸ ἀπὸ 27 Δεκεμβρίου 1828 ἐπίσημον ἔγγραφον διορισμοῦ μετὰ σχετικῶν ὁδηγιῶν. Ἴδου τὸ διοριστήριον ἔγγραφον:

... J'ai l'honneur de vous annoncer, Monsieur, que je vous ai nommé pour faire partie de l'expédition scientifique en Morée.

Vous serez particulièrement attaché à la Section d'archéologie dont les travaux seront dirigés par Mr Dubois.

Quoique vous soyez principalement appelé à vous occuper de ces travaux qui sont en harmonie avec vos études, je n'ai pas besoin de vous dire que tous les membres de la commission scientifique dont vous faites partie, doivent se prêter un mutuel secours et concourir avec le même zèle au succès des opérations dont l'ensemble leur est confié.

Unité dans l'action, union entre les personnes en sont les conditions nécessaires. Je suis convaincu que vous ne les perdrez pas de vue et que votre utile concours contribuera à nous faire obtenir des résultats importants pour la science et les arts, honorables pour notre patrie et glorieux pour vous mêmes.

1. Περὶ Μιχαὴλ Γ. Σχινᾶ ἰδὲ: Γ. Βλαχογιάννη, Ἱστορικὰ ραπίσματα, Ἀθήναι 1937, σελ. 98 κέ. Ἔ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ὁ «Θεατὴς» τοῦ Μιχαὴλ Σχινᾶ (1836-1838), περιοδ. «Ὁ Βιβλιόφιλος», ἔτος I (1956), ἀριθμ. 3-4. Ἔ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἱγνάτιος μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας, τόμ. Α', σελ. 98 κέ.

Il est urgent que vous fassiez vos préparatifs de départ, de manière à être rendu à Toulon où vous vous embarquerez, le 19 janvier au plus tard.

Votre traitement est fixé à 3.000 francs et il vous sera payé par tiers, savoir le 1er en Janvier; le 2e en Mars; le 3e en Juin 1829.

Une somme de 900 francs sera mise à votre disposition pour vos frais de voyage jusqu'au port où vous trouverez le bâtiment du Roi qui vous transportera en Morée.

Je vous invite à voir Mr Dubois et à vous concerter avec lui, pour toutes les mesures à prendre relativement à votre mission . . .¹,

Ἄλλ' ὁ Σχινᾶς δὲν ἀνταπεκρίθη, φαίνεται, εἰς τὰς προσδοκίας τῶν Γάλλων συναδέλφων του, χάριν τῶν ὁποίων εἶχεν ἐκδώσει ὀλίγον πρὶν νὰ κατέλθῃ εἰς Ἑλλάδα στοιχειώδη γραμματικὴν τῆς νέας ἑλληνικῆς², οὐδὲ συνειργάσθῃ μετ' αὐτῶν προθύμως εἰς τὰς ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας τῶν. Ὁ Bory de Saint-Vincent ἐσημείωσεν, ὅτι ὁ Σχινᾶς, κατὰ τὴν ἑκθεσιν τῶν προΐσταμένων του, ἐπεδίωξεν ἴδια συμφέροντα («agissant comme s'il n'avait pas été employé au service de la France, prend ses mesures pour demeurer avantageusement chez lui»)³. Γνωρίζομεν πράγματι, ὅτι ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἄφιξίν του εἰς Πελοπόννησον ἀπηύθυνεν ἀπὸ Καμάρι (τῆς Μεσσηνίας πιθανῶς) τὴν 12/23 Μαρτίου 1829 ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Καποδίστριαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρει τὰ τῆς ἀφιξεώς του καὶ τῆς συνεργασίας του μετὰ τῆς γαλλικῆς ἀποστολῆς εἰς Πελοπόννησον.

«Τὸ ἔργον μου εἶναι κυρίως ἀρχαιολογικὸν καὶ μάλιστα περὶ τὰς ἐπιγραφάς. Ἡ εὐκαιρία ὅμως αὕτη εἶναι προσφορωτάτη ἐνταυτῷ εἰς τὰς περὶ τῆς γλώσσης μας χρονολογικὰς καὶ κριτικὰς ἰδιαιτέρως ἐρεῦνας, εἰς τὰς ὁποίας καταγίνομαι πρὸ τινος ἤδη καιροῦ. Διὰ τοῦτο τολμῶ νὰ παρακαλέσω τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα . . . νὰ μὲ χαρίσῃ μίαν προσταγὴν τῆς πρὸς τοὺς Ἡγούμενους τῶν κατὰ διάφορα τῆς Πελοποννήσου μέρη μοναστηρίων, ὥστε νὰ δυνηθῶ νὰ ἀναγνώσω καὶ ἀνακρίνω φιλολογικῶς τὰ χρυσόβουλλά των καὶ εἴ τι ἄλλο ὁπωσοῦν ἀρχαῖον χειρόγραφον ἔχουν . . .»⁴.

1. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἱστορικὰ ἔγγραφα περὶ ἀρχαιοτήτων . . ., σελ. 69κῆ.

2. Grammaire élémentaire du Grec moderne . . . par Michel Schinas, de Constantinople, attaché à la section d'Archéologie de l'Expédition scientifique en Morée. Paris 1829.

3. Bory de Saint-Vincent, Relation., σελ. VIII κῆ.

4. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἱστορικὰ ἔγγραφα περὶ ἀρχαιοτήτων . . . σελ. 83-84.

Δὲν γνωρίζω ἂν ἐγένετο καὶ ἂν ἐσώθη ἀπάντησις τοῦ Καποδίστρια εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην τοῦ Μιχαὴλ Σχινᾶ, οὐδ' ἔχομεν ἄλλην τινὰ εἰδήσιν ἀναφερομένην εἰς παλαιογραφικὰς ἐρεῦνας τοῦ Σχινᾶ εἰς τὰ κειμηλαρχεῖα τῶν μονῶν τῆς Πελοποννήσου. Γνωρίζομεν ὅμως ὅτι, μετὰ σύντομον ταξίδιον εἰς Παρισίους, περὶ τὰ μέσα τοῦ 1831, ἀνέλαβε κατ' ἐντολὴν τῆς κυβερνήσεως (ἀριθμ. Διατάγματος 2310) τὴν σύνταξιν Στοιχειώδους Ἑλληνικοῦ Λεξικοῦ. Τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἔφερεν εἰς πέρας ὁ Σχινᾶς· ἐπροθυμοποιήθη ὅμως νὰ παραδώσῃ κατ' Ἰούλιον τοῦ 1832 καὶ κατόπιν προσκλήσεως τοῦ ἐπὶ τῆς Παιδείας Γραμματέως Ἰακωβάκη Ρίζου ὅσον μέρος τοῦ Λεξικοῦ εἶχε συντάξῃ, τὸ ὁποῖον εὕρισκετο εἰς τὴν ἐν Κορώνη οἰκίαν του¹.

Αἱ ἐρευναι τῶν Γάλλων εἰς τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους τῆς Πελοποννήσου καὶ μάλιστα εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ὑπῆρξαν ἐπιτυχεῖς καὶ ἀποδοτικαί, πολλὰ δὲ καὶ πολύτιμα λείψανα τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διὸς ἦλθον εἰς φῶς διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν γενομένων ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν Dubois καὶ Blouet². Τὰ εὐρήματα ταῦτα θεωροῦντες οἱ Γάλλοι ὡς καρποὺς τῶν κόπων τῶν καὶ τῶν δαπανῶν τῶν, καρποὺς τοὺς ὁποίους ἐδικαιοῦτο νὰ ἀπολαύσῃ ἡ πατρίς τῶν, ἐζήτησαν ἐπιμόνως διὰ τοῦ στρατηγοῦ Schneider, ὑπαρχηγοῦ τοῦ γαλλικοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος, παρὰ τοῦ Καποδίστρια σχετικὴν ἄδειαν διὰ νὰ ἀναλάβουν καὶ πέμψουν εἰς Παρισίους ἀριθμὸν τινα τῶν ἀνακαλυφθέντων λειψάνων καὶ ὅσα πιθανῶς δι' ἀγορᾶς παρὰ τῶν χωρικῶν ἀπέκτησαν.

Ὁ Καποδίστριας, ὅστις πρὸ ὀλίγου χρόνου εἶχεν ἀπαγορεύσει οἰανδήποτε ἐξαγωγὴν ἀρχαιοτήτων ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς ἐφαρμογὴν τοῦ ἡ' ἄρθρου τοῦ Συντάγματος τῆς Τροιζήνης (1827) καὶ δι' εἰδικῆς ἐγκυκλίου

1. Ε. Π ρ ω τ σ ῶ λ τ η, Ἱστορικὰ ἔγγραφα περὶ ἀρχαιοτήτων σέλ. 179-180. Ἰδὲ καὶ ὅσα ἔγραψεν ὁ ἴδιος ὁ Σχινᾶς εἰς τὸ περιοδικόν του «Ὁ Θεατὴς» τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1837, σελ. 10 κέ.

2. Σημειώτεον ὅτι τὸ ἀνασκαφικὸν ἔργον τῶν Γάλλων δὲν ὑπῆρξε πάντοτε ἀπρόσκοπτον. Ἐξ ἔγγραφου τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος J. Dubois πρὸς τὸν ἀστυνόμεον Πύργου Κωνσταντίνου Καντιώτην ἀπὸ 8 Μαΐου 1829 πληροφοροῦμεθα, ὅτι ὑπῆρξεν ἐνίοτε ἐπιτήρησις καὶ ἐπέμβασις τῆς ἐλληνικῆς ἐξουσίας προσταθοῦσης νὰ ἐλέγχῃ καὶ τὰς ἐργασίας καὶ τὰ εὐρήματα τῶν Γάλλων. Ὁ Dubois διαμαρτύρεται πρὸς τὸν ρηθέντα ἀστυνόμεον, διότι ἐνῶ ὁ Blouet ἔκαμεν ὑπροσκόπτως μεγάλας ἀνασκαφὰς εἰς Μεσσηνίαν, αὐτὸς ἠμποδίζετο εἰς τὰς ἐρεῦνας του ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἀπειλεῖ δὲ ὅτι, ἂν συνεχισθῇ ἡ παρεμπόδισις του, θὰ ἀποταθῇ εἰς τὸν Καποδίστριαν καὶ εἰς τὸν Γάλλον ἀρχιστράτηγον, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ὁποίου ἐτίλει ἡ ἀποστολὴ. (Ε. Γ. Π ρ ω τ σ ῶ λ τ η, Ἱστορικὰ ἔγγραφα περὶ ἀρχαιοτήτων ..., σελ. 88-89).

εἶχεν ἐπιστήσῃ ἐπὶ τούτου τὴν προσοχὴν τῶν Ἑκτάκτων Ἐπιτρόπων¹, περιέστη εἰς δεινὴν θέσιν. Ἐν τούτοις, τὸ ἐθνικὸν συμφέρον ἐπέβαλλε νὰ μὴ δυσαρεστήσῃ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ γαλλικὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν, ἥτις εἶχε τόσον συμβάλει εἰς τὴν ἔξωσιν τῶν Αἰγυπτίων ἐκ τῆς Πελοποννήσου, οὔτε τὴν ἐπιστημονικὴν ἐπιτροπὴν τῶν Γάλλων εἰς Μορέαν, ἢ ὁποῖα ἐξετέλει θαυμάσιον ἔργον εἰς ποικίλους τομεῖς τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης καὶ ἢ ὁποῖα ὠφέλησε πολὺ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοὺς πάσχοντας οἰκονομικῶς κατοίκους τῶν περιοχῶν ἔνθα ἐνήργει τὰς ἀνασκαφὰς τῆς². Οὐδ' εἶχεν ἄλλωστε τὴν δύναμιν, καὶ ἂν ἀπεφάσιζε νὰ ἀρνηθῇ, νὰ ματαιώσῃ τὰ σχέδια τῶν Γάλλων, ἀλλὰ τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενος ἀπεδέχθη τὸ αἶτημα τοῦ Schneider καὶ προέβη εἰς τὰς δεούσας ἐνεργείας διὰ νὰ περιορισθῇ κατὰ τὸ δυνατόν ἡ ἐξαγωγή ἀρχαιοτήτων καὶ νὰ καταστῇ αὕτη νόμιμος πρᾶξις. Πρὸς τοῦτο ἀπηύθυνε πρῶτον τὸ ὑπ' ἀριθμ. 12850 ἀπὸ 2 Ἰουνίου 1829 ἔγγραφον πρὸς τὸν Ἑκτακτὸν Ἐπίτροπον Ἥλιδος Σ. Καλογερόπουλον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐγνωστοποίησε τὸ αἶτημα τοῦ στρατηγοῦ Schneider ὡς καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀπάντησιν, διὰ τῆς ὁποίας ἐκάλει τοὺς ἀρχηγούς τῶν τμημάτων Ἀρχιτεκτονικῆς καὶ Ἀρχαιολογίας (Blouet καὶ Dubois) νὰ συντάξουν καὶ νὰ παραδώσουν εἰς χεῖρας τοῦ Ἑκτάκτου Ἐπιτρόπου Ἥλιδος κατάλογον τῶν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύνατο νὰ λάβουν εἰς παρακαταθήκην, ἕως ὅτου ἡ μετ' ὀλίγον συγκροτηθησομένη Ἐθνικὴ Συνέλευσις τροπολογήσῃ, τῇ προτάσει του, τὸν νόμον τὸν ἀπαγορεύοντα τὴν ἐξαγωγὴν παντός «τεχνήματος»³.

Πράγματι, κατὰ τὴν διαδικασίαν τὴν καθορισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Καποδίστρια, ὃ ἐκ τῶν μελῶν τοῦ τμήματος Ἀρχιτεκτονικῆς Poirot ὑπέβαλεν εἰς τὸν Ἑκτακτὸν Ἐπίτροπον Ἥλιδος Καλογερόπουλον τὴν 24 Ἰουνίου 1829 τὸν κάτωθι κατάλογον τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ εὐρημάτων:

Note des objets trouvés par les sections d'architecture et d'archéologie dans les fouilles faites à Olympie.

Section d'architecture:

1o Un hercule en trois grands morceaux, une cuille et une jambe appartenant à ce bas-relief, en tout (cinq morceaux).

1. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἱστορικὰ ἔγγραφα περὶ ἀρχαιοτήτων, σελ. 39.

2. Ὁ βουλευτὴς Ἀχολὸς ὁμιλῶν κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς Βουλῆς τῆς 22 Μαρτίου 1875 κατὰ τὴν συζήτησιν περὶ Ἑλληνογερμανικῆς συμβάσεως ἀφορώσης εἰς ἀνασκαφὰς ἐν Ὀλυμπίᾳ, εἶπε μεταξὺ ἄλλων: «Εἰς τὰ 29 ἦλθον οἱ Γάλλοι καὶ ἔκαμαν ἀνασκαφὰς καὶ ὠφέλησαν τὸν κόσμον εἰς ἐκείνην τὴν πείνα, διότι εἶχε ὁ γρόσια ἡμπομπότα». (Ἐφημερίς τῶν συζητήσεων τῆς Βουλῆς, περίοδος Στ' ἐκτακτοῦ σύνδοτος, σελ. 17).

3. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἱστορικὰ ἔγγραφα περὶ ἀρχαιοτήτων . . . , σελ. 91.

2o Une femme assise sur un rocher, la main, l'épaule, et une portion du bras en tout (quatre morceaux).

3o Une tête d'hercule très bien couturée.

4o Un lion terrassé en trois morceaux.

5o Plusieurs morceaux du corniche¹

6o Deux têtes de lions.

Section d'archéologie:

1o Un bas-relief représentant un combat.

Tous ces objets ont été remis par Mr Poirot membre de la section d'architecture à monsieur le commissaire d'Élide, d'après l'ordre de son excellence le comte Capodistria. Ils seront placés chez le Démonstrateur de Miraca, jusqu'à ce que le gouvernement Grec donna l'autorisation de les faire enlever.

Cet état a été fait en double, dont un est resté dans les mains de monsieur le commissaire et l'autre entre les mains de Mr Poirot.

Fait à Olympie le 24 Juin 1829

Le commissaire extraordinaire
d'Élide

S. Calogeropoulo

Poirot²

Ὁ δὲ Καποδίστριας, συγκληθείσης μετ' ὀλίγον τῆς Δ' ἐν Ἀργεὶ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ὑπέβαλε κατὰ τὴν 1η' συνεδρίαν τῆς 2 Αὐγούστου τὴν κάτωθι πρότασιν:

Ἀριθ. 13578

Ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος

Πρὸς τὴν Δ' Ἐθν. Συνέλευσιν.

Τὸ 1η' ἄρθρον τῆς διοικητικῆς διατάξεως ἐκδεδομένης παρὰ τῆς Γ' Ἐθν. Συνελεύσεως διαλαμβάνει αὐτολεξεῖ τὰ ἐξῆς: Ὁ Διοικητὴς χρεωστεῖ νὰ ἐπαγομπῇ διὰ νὰ μὴν πωλῶνται, μηδὲ νὰ ἐξάγωνται αἱ ἀρχαιοτέρες ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἐνεστῶσα Κυβέρνησις μηδὲν ἀμελήσασα πρὸς ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν τοῦ ἁρθρου τούτου, ἀπέβαλεν ὅλα τὰ περὶ ἐξαγωγῆς τῶν τοιούτων ζητήματα.

Τὸ ἀρχαιολογικὸν τμῆμα τῆς τῶν Γάλλων σοφῶν Ἐπιτροπῆς, ἀφοῦ

1. Δυσανάγνωστον.

2. Ἐ Π ρ ω τ ο ψ ᾶ λ τ η , Ἱστορικά Ἐγγραφα περὶ ἀρχαιοτήτων . . . , σελ. 89-90.

ἀνέσκαψε διάφορα μέρη εἰς τὴν Ὀλυμπίαν καὶ ἀνεκάλυψεν τὸν τόπον, ὅπου κεῖται λείψανά τινα ἀρχαίων ναοῦ, περὶ τοῦ ὁποίου ὑποθέτει, ὅτι εἶναι τοῦ Διός, μᾶς ἐξήγησε πρὸ ὀλίγον διὰ τοῦ κυρίου Στρατηγοῦ Σνεϊδέρον νὰ μεταφέρῃ εἰς Γαλλίαν συντρίμματά τινα ἐκεῖ ἀνακαλυφθέντα, τὰ ὅποια ἡμποροῦν νὰ χρησιμεύσουν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ὡς φωτίζοντα αὐτὴν εἰς τὰς ἀρχαιολογικὰς ἐρεῖνας.

Ἡ Συνέλευσις συμπεραίνει βέβαια τὰ αἷτια, διὰ τὰ ὅποια ἡ Κυβέρνησις πρέπει νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἔφασιν ταύτην τῶν Γάλλων σοφῶν· ἀλλὰ τοιαῦτα ζητήματα εἶναι πιθανόν νὰ μᾶς κάμουν καὶ ἄλλοι, καὶ νομίζομεν, ὡς πρὸς τὰ λείψανα μόνον καὶ τὰ συντρίμματα τῶν ἀρχαιοτήτων, ἡ Κυβέρνησις πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν ἄδειαν, νὰ συγχωρῇ τὴν ἐξαγωγὴν αὐτῶν τότε μόνον, ὅταν ζητήται χάριν ἐπιστημονικοῦ καταστήματος ὁποιασδήποτε Κυβερνήσεως.

Ταῦτα παραχωροῦσα ἡ Ἑλλάς δύναται νὰ λάβῃ ἀμειβαίως ἀπὸ τὰς ἀνηκούσας Κυβερνήσεις πράγματα πολῦτιμα καὶ ἀφεύκτως ἀναγκαῖα εἰς καταστήματα τῆς κοινῆς παιδείας· βιβλία δηλ., ἐργαλεῖα ἀστρονομίας, γεωδαισίας, πρωτότυπα μηχανῶν κλπ. κλπ.

Ἄν ἡ Συνέλευσις παραδεχθῇ τὴν γνώμην ταύτην τῆς Κυβερνήσεως, θέλει κρίναι εὐλογον βέβαια νὰ ψηφίσῃ:

1ον) Νὰ ἐπικυρωθῶσι τὰ κατὰ τῆς ἐξαγωγῆς ἀρχαίων μνημείων ἐν Τροιζῆνι ψηφισθέντα.

2ον) Νὰ δοθῇ ἡ ἄδεια εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ κάμῃ ἐξαίρεσιν τοῦ κανόνος τούτου, χάριν τῶν ἐπιστημονικῶν καταστημάτων τῶν ξένων ἐθνῶν, πλὴν μόνον διὰ λείψανα ἢ συντρίμματα ἀρχαιοτήτων.

Ἐν Ἀργεὶ τῇ 31 Ἰουλίου 1829¹

Ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις μετὰ συζήτησιν ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐνέκρινε τὸ ὑπ'ἀριθμ. Γ΄ Ψήφισμα ἔχον οὕτω:

Ψήφ. Γ΄.

Ἡ Δ΄ Ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις

Θεωρήσασα τὸ ἄρθρον ιη' τῆς διοικητικῆς διατάξεως ἐκδοθείσης παρὰ τῆς ἐν Τροιζῆνι Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἀπαγορεύον τὴν πώλησιν τῶν ἀρχαιοτήτων ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος.

Θεωροῦσα ὅτι ἡ ἐνεστῶσα Κυβέρνησις ἐκπληροῦσα τὸ διαληφθὲν ἄρθρον ἀπέβαλεν ὅλας τὰς περὶ ἐξαγωγῆς τῶν τοιοῦτων αἰτήσεις.

1. Ἄ. Ζ. Μάμουκα, Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, τόμ. ΙΑ', σελ. 790-792.

Ψ η φ ί ζ ε ι :

Ἄρθρον 1. Τὰ ψηφισθέντα παρὰ τῆς ἐν Τροιζήνι Ἑθνικῆς Συνελεύσεως κατὰ τῆς ἐξαγωγῆς τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος, ἐπικυροῦνται.

2. Δίδεται ἡ ἀδεια εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ συγχωρῇ τὴν ἐξαγωγὴν μόνον τῶν συντριμμάτων τῶν ἀρχαιοτήτων, καὶ ὅταν μόνον ζητῶνται ὡς συντελοῦντα εἰς τὰς ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας ἐπιστημονικοῦ τινος καταστήματος ὁποιασδήποτε Κυβερνήσεως.

3. Τὸ παρὸν ψήφισμα καταχωρηθὲν εἰς τὸν Κώδικα τῶν ψηφισμάτων καὶ ἐπικυρωθὲν, νὰ διενθυθῇ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, διὰ νὰ δημοσιευθῇ διὰ τῶν τύπων καὶ νὰ ἐνεργηθῇ.

Ἐν Ἀργεῖ, τὴν 2 Αὐγούστου 1829

Ὁ Πρόεδρος Γ. Σισίνης

Ὁ Ἀντιπρόεδρος Γ. Μανρομμάτης

.....

Οἱ Γραμματεῖς

Ἰακωβάκης Ρίζος

Ν. Χρυσόγελος¹

Εἰς τὰ περιληπτικὰ πρακτικὰ τῆς συνεδριάσεως ἐκείνης, τὰ ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ Μάμουκα, ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: «Παρατηρήθησαν οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ συγχωρηθῇ ἡ ἐξαγωγή τῶν συντριμμάτων, ἐκτιθέμενοι εἰς τὸ 2 ἄρθρον· ἐκτὸς τούτων ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ἡ Συνέλευσις τὰ ἰσχυρὰ αἷτια, διὰ τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ συγχωρηθῇ εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἡ ἐξαγωγή τῶν συντριμμάτων μόνον, καὶ ἐπεκυρώθη τὸ ἄρθρον 2»². Τὰ «ἰσχυρὰ αἷτια», περὶ τῶν ὁποίων γίνεται λόγος εἰς τὰ πρακτικά, ἀναφέρονται προφανῶς εἰς τὴν πίεσιν, τὴν ὁποίαν ἡσκησεν ὁ Schneider ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ δὲ χαρακτηρισμὸς «συντρίμματα» διὰ τὰς ἀρχαιότητας, τῶν ὁποίων ἐπετρέπετο ἡ ἐξαγωγή διὰ τοῦ ψηφίσματος Ι', ὑπῆρξε νομίζω λεκτικὸν εὖρημα προωρισμένον νὰ καθιστήσῃ τὴν κοινὴν γνώμην καὶ νὰ μαλάξῃ τὴν δυσφορίαν καὶ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν πληρεξουσίων.

Τὰ πλούσια εὐρήματα τῶν Γάλλων προεκάλεσαν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀρχαιολογικὸς τις πυρετὸς κατέλαβε τοὺς χωρικοὺς, ἰδίᾳ τῶν περὶ τὴν Ὀλυμπίαν οἰκισμῶν, πολλοὶ τῶν ὁποίων παρασυρθέντες ἐκ τοῦ ἐγερθέντος θορύβου καὶ κινούμενοι ἐξ ἰδιοτελείας

1. Γενικὴ ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος, ἔτ. Δ', ἀριθμ. 55 (4 Αὐγούστου 1829). Ἰδὲ καὶ Ἀ. Ζ. Μάμουκα, Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, τόμ. ΙΑ', σελ. 185.

2. Ἀ. Μάμουκα, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 110.

ἐπεδόθησαν εἰς αὐθαιρέτους ἐρεῦνας ἀνασκάπτοντες λάθρα τοὺς ἀγροῦς τῶν πρὸς ἀνέυρεσιν ἀρχαίων ἀντικειμένων, τὰ ὅποια ἠγόραζον προθύμως οἱ τε ἐν Ἑλλάδι ἀρχαιολογοῦντες Γάλλοι καὶ ἄλλοι ξένοι φίλοι ἢ μᾶλλον ἔμποροι ἀρχαιοτήτων.

Ὁ ἀρχαιολογικὸς πυρετός, ὅστις ὠδήγησεν εἰς ἔντασιν τῆς ἐμπορίας ἀρχαιοτήτων, ἐγίνε γνωστός εἰς τὴν ἐν Ναυπλίῳ Κυβέρνησιν, ἣ ὅποια ἠθέλησε νὰ πατάξῃ τὴν παράνομον περὶ τὰς ἀρχαιοτήτας ἐμπορίαν, νὰ θέσῃ ὑπὸ ἔλεγχον τὰς ἀνασκαφὰς καὶ τὰς ἀνακαλύψεις τῶν Γάλλων καὶ νὰ περισυλλέξῃ τὰ εἰς χεῖρας τῶν χωρικῶν ἀρχαῖα ἀντικείμενα ὑπὲρ τοῦ ἐν Αἰγίνῃ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, τὸ ὁποῖον ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια, ὠργανώθη δὲ καὶ ἐπλουτίσθη δι' ἐνέργειων τοῦ αὐταδέλφου τοῦ Βιάρου συνεπικουρουμένου ὑπὸ τῶν διατελεσάντων Γραμματέων τῆς Ἐπικρατείας Σπυρίδωνος Τρικούπη καὶ Νικολάου Σπηλιάδου, τοῦ Ἐφόρου τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀνδρέου Μουστοζύδη καὶ εἴ τινος ἄλλου.

Ὁ Ν. Σπηλιάδης, ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ Γραμματέως τῆς Ἐπικρατείας, ἀπηθύνη τὴν 2 Ὀκτωβρίου 1829 ἐξ Αἰγίνης τὸ κάτωθι ἔγγραφον πρὸς τὸν Ἐκτακτὸν Ἐπίτροπον Ἡλίδος Παναγιώτην Ἀναγνωστόπουλον (τὸν ἐπιφανῆ φιλικόν):

Ἡ Γραμματεία τῆς Ἐπικρατείας

Πρὸς τὸν Ἐκτακτὸν Ἐπίτροπον τῆς Ἡλίδος.

Εἰς διάφορα μέρη τοῦ ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν σου Τμήματος, καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πύργου, ἀνεκαλύφθησαν, ὡς λέγεται, ὑπὸ τῶν Γάλλων διάφοροι ἀρχαιοότητες, κατὰ τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἐσχάτως ἡ Κυβέρνησις ἐδηγήσεις.

Ἡ Ἐκτακτος αὕτη Ἐπιτροπεία ὀφείλει νὰ καταβάλῃ τὴν ἐνδεχομένην ἐπιμέλειαν, διὰ νὰ συνάξῃ πανταχόθεν τὰς ἀρχαιοτήτας ταύτας καὶ νὰ τὰς ἀποστείλῃ εἰς τὸ ἐνταῦθα Ὁργανοτροφεῖον ὅταν προκληθῇ ἐπομένως, ἐπαγοπνοῦσα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, ὥστε ὁσάκις καὶ ὅπου ἀνακαλύπτονται τοιαῦτα, νὰ συλλέγωνται ἀμέσως ἀπὸ τὰς ἐπιτοπίους ἀρχὰς καὶ τοὺς ὑπαλλήλους τῆς Κυβερνήσεως καὶ νὰ ἀποταμιεύωνται ἀσφαλῶς, διὰ νὰ κατατεθῶσιν ἐν δέοντι εἰς τὸ ἐπὶ τούτῳ διορισθισόμενον Μουσεῖον.

Ἐν Αἰγίνῃ τῇ 2 Ὀκτωβρίου 1829

Ὁ Γραμμ. τῆς Ἐπικρατείας

Ν. Σπηλ(ιάδης) ¹

1. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἱστορικὰ ἔγγραφα περὶ ἀρχαιοτήτων . . . , σελ. 106.

Ἰδοὺ καὶ ἡ ἀπάντησις τοῦ Π. Ἀναγνωστοπούλου:

Ἀρ. 89.

Ἑλληνικὴ Πολιτεία

Ὁ κατὰ τὴν Ἥλιδα Ἐκτακτὸς Ἐπιτροπὸς
Πρὸς τὴν Γ. Γραμματεῖαν τῆς Ἐπικρατείας.

Εἰς ἀπάντησιν τῆς ὑπ' ἀριθ. 6987 πράξεως τῆς Γ. Γραμματείας, μνηνολογημένης τὴν 2 ἰσταμένον, ἐπισυνάπτεται τὸ ἀντίγραφον πράξεως τῆς Ἐπιτροπείας ὑπὸ ἀριθ. 73, ἐκ τῆς ὁποίας παρατηρεῖ ἡ Γ. Γραμματεία ὅτι ἐνηργήθη περὶ τοῦ ἀντικειμένου ἀρχαιοτήτων.

Ἐκ τῶν ἐξορυχθέντων ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴν τῶν σοφῶν Γάλλων εἰς Πίσσαν (Μαράκα) ἐκείνη εἰδοποίησε τὴν Σ. Κυβέρνησιν τὸ εἶδος καὶ τὴν ποσότητα διὰ τοῦ προκατόχου μου κυρίου Σ. Καλογηροπούλου μὲ τὴν πράξιν ὑπ' ἀριθ. 902 τὴν 18ην τοῦ Ἰουνίου, τῆς ὁποίας πράξεως ἐπισυνάπτεται ἀντίγραφον μαζὶ μὲ τὸν κατάλογον τῶν ὀρυχθέντων.

Ἄλλαι ὁμως ἀπὸ ἄλλους Γάλλους ἢ αὐτόχθονας δὲν ὠρύχθησαν. Μολοντοῦτο καὶ διὰ τῆς Ἐπαρχιακῆς Δημογεροντίας καὶ ἄλλων μέσων γίνεται ἡ πρόβλεψα ἔρευνα καὶ ἐν καιρῷ εἰδοποιηθῆσεται ἡ Γ. Γραμματεία.

Καθυποβάλλει ὑπ' ὄψιν τῆς Γ. Γραμματείας ὁ ὑποσημειούμενος, ὅτι τοῦ γραφείου ἥδη τῆς Ἐπιτροπείας περιορίζεται εἰς οἶκμα τετραγώνον, τοῦ ὁποίου ἐκάστη πλευρὰ μόλις εἶναι ὀργυιᾶς· λοιπὸν καὶ δι' αὐτὸ καὶ δι' ἄλλας, ἄλλην ἐπ' ἄλλης, ἐργασίας ἐλπίζεται ἡ συγγνώμῃ της, ἂν προξενῇται ὀλίγη βραδύτης τῶν πρὸς τὴν Γ. Γραμματεῖαν ἀπαντήσεων τοῦ ὑποσημειούμενου Ἐκτακτοῦ Ἐπιτροπῶν.

(Τ. Σ.) Π. Ἀ. Ἀναγνωστόπουλος

Ἐν Πύργῳ τῇ 9ῃ Ὀκτωβρίου 1829

Πρὸς τὴν Γ. Γραμματεῖαν τῆς Ἐπικρατείας

Εἰς Αἴγινα¹

Λίαν ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἀπὸ 7 Ὀκτωβρίου 1829 ἐγκύκλιος, τὴν ὁποίαν ἐξαπέλυσεν ὁ Π. Ἀναγνωστόπουλος πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Ἥλιδος, διὰ τῆς ὁποίας γνωστοποιεῖ εἰς τοὺς Ἠλείους τὴν ἴδρυσιν «Μουσείου» ἐντὸς τοῦ κτηρίου τοῦ ἐν Αἰγίνῃ Ὀρφανοτροφείου καὶ καλεῖ πάντας νὰ παραδίδουν εἰς τὰς δημοσίας ἀρχὰς ἐπὶ ἀποδείξει τὰ ἀποκαλυπτόμενα ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν τῶν ἀρχαῖα ἀντικείμενα, διὰ νὰ ἀποτεθοῦν εἰς τὸ συσταθὲν Μουσεῖον. «Ἀπαγορεύεται ἀπολύτως ἡ πώλησις εἰς οἵονδήποτε τῶν ἀνωτέρω ὀνομασθεῖσων ἀρχαιοτήτων· μόνον

1. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἱστορικὰ ἐγγραφα περὶ ἀρχαιοτήτων..., σελ. 106-107

τὸ Ἔθνος εἶναι ὁ κύριος καὶ ὁ ἀγοραστής ὧλων». Καὶ καταλήγει ἡ ἐγκύκλιος: «Φιλοτιμηθῆτε, Ἕλληνες, καὶ σύμφωνοι μὲ τὸν ἐνδοξὸν σκοπὸν τῆς Κυβερνήσεως, πασχίσατε νὰ πλουτισθῇ τὸ Μουσεῖον τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν τιμὴν σας καὶ τὸν φωτισμόν σας»¹.

Τὰ ὑπὸ τῶν Γάλλων ἀποκαλυφθέντα ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα, τῶν ὁποίων ἐπετράπη ἡ ἐξαγωγή κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαν διαδικασίαν, ἐφορτώθησαν ἐπὶ πολεμικοῦ τινος πλοίου καὶ μετὰ ἐπικινδύνους περιπετείας ἔφθασαν εἰς Γαλλίαν καὶ ἀπετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Τὴν προκληθεῖσαν ἐκ τοῦ γεγονότος ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἀρχαιολόγους καὶ λογίους Γάλλους πληροφοροῦμεθα ἐξ ἄρθρου ἀνωλύμου τινὸς δημοσιευθέντος εἰς τὸν «Χρόνον» τῶν Παρισίων καὶ ἀναδημοσιευθέντος ἐν μεταφράσει εἰς τὸν ἐλληνικὸν τύπον, ἐκ τοῦ ὁποίου παραλαμβάνομεν τοῦτο:

Ἀνάγλυφα ἀνακαλυφθέντα ὑπὸ τῶν Σοφῶν
τῆς κατὰ τὴν Πελοπόννησον Ἐπιτροπῆς

Εἶναι πολλὸς ἤδη καιρὸς ἄφ' ὅτου αἱ ἐφημερίδες ἔδωκαν πρὸς τοὺς ἐπαγγελλομένους τὰς ἐλευθερίους τέχνας καὶ τοὺς πεπαιδευμένους τὴν εἴδησιν περὶ τῶν διαφόρων τεμαχίων τῆς γλυπτικῆς, τὰ ὅποια οἱ Σοφοὶ τῆς κατὰ τὴν Πελοπόννησον Ἐπιτροπῆς ἀνεκάλυψαν εἰς τὰ ἔρειπια ναυῶντος, τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ὑποθέτουν ὅτι εἶναι ὁ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Εἶναι γνωστόν, ὅτι τὰ πολῦτιμα ταῦτα λείψανα ἐνὸς τῶν περιφημότερων τοῦ κόσμου μνημείων συνελέχθησαν διὰ τῆς φροντίδος τοῦ στρατηγοῦ τῶν κατὰ τὴν Πελοπόννησον στρατευμάτων Σνεῦδέρον, καὶ διὰ Ψηφίσματος τῆς ἐν Ἀργεὶ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἐδόθησαν δῶρον εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν διακοίνωσιν τῶν εἰδήσεων τούτων ἐκυρίευσεν μεγάλη ἀβεβαιότης περὶ τῆς τύχης τῶν Ὀλυμπιακῶν μαρμάρων. Ἐσυμπεραίνεται μόνον ὅτι εἰσβιβασθέντα εἰς ἓν πλοῖον τῆς Κυβερνήσεως, ἔπρεπε νὰ εὐρίσκωνται θεθειμένα εἰς τὸν κατώτατον τοῦ πλοίου τόπον, διὰ τὸν τότε ἐπικρατοῦντα μέγαν θόρουβον τῆς προετοιμαζομένης κατὰ τοῦ Ἀλγερίου ἐκστρατείας, καὶ ὅτι, οὔτω λησμονημένα, πολλὰκις εἶχον διαπλεύσει τὴν Μεσόγειον κινδυνεύοντα νὰ συμπεριληφθῶιν εἰς τὰς πολυειδεῖς περιπετείας, εἰς τὰς ὁποίας ὑπόκεινται τὰ πολεμικὰ πλοῖα εἰς τοιαύτας περιστάσεις. Μᾶλλον τοῦτο αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν Ὑπουργοῦ δὲν ἀπέτυχον τοῦ ποθυομένου ἐκ μέρους τῆς νέας ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν Ὑπηρεσίας, καὶ μετὰ πολλὰς συνδιαλέξεις καὶ νέας ἀβεβαιότητας, τὰ πρῶτα κιβώτια ἔφθασαν σῶα καὶ ἀβλαβῆ εἰς τοὺς Παρισίους.

1. Ἐ. Γ. Πρωτοπαλάτη, Ἱστορικὰ ἔγγραφα περὶ ἀρχαιοτήτων ..., σελ. 107-109.

Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δίδει ἀνεκτίμητον ἀξίαν εἰς ταῦτα τὰ γλυπτά, τῶν ὁποίων ἡ κυριότης μέλλει μετ' ὀλίγον νὰ πλουτίσῃ τὸ ἡμέτερον Μουσεῖον τοῦ Λούβρου, εἶναι τὸ ὅτι δύναται νὰ προσδιορίσῃ τις εἰς αὐτὰ βεβαίαν χρονολογίαν, καὶ ἐπομένως νὰ χρησιμεύσῃ ὡς νέα ἀφετηρία πρὸς τὴν μελέτην τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα προόδων τῆς τέχνης ταύτης. Τοιοῦτον εἶδους μνημεῖα εἶναι μέχρι τοῦδε σπανιώτατα, καὶ ἀπὸ ὀλίγων μόνον χρόνων ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη ἔχει ἐξ αὐτῶν τινὰ εἰς τὴν κυριότητά της. Τὰ δὲ μνημεῖα ταῦτα, τεθειμένα κατὰ χρονολογικὴν τάξιν, κατάγονται ἀπὸ ἓνα τῶν ναῶν τῆς ἐν Σικελίᾳ Σελινούντος, ἀπὸ τὸν τοῦ Πανελληνίου Διὸς τῆς Αἰγίνης, ἀπὸ τοῦς ναοὺς τοῦ Θησέως καὶ τοῦ Παρθενῶνος τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ἐπικουρείου Ἀπόλλωνος τὸν ἐν Φιγαλίᾳ.

Τὰ μάρμαρα τοῦ ναοῦ τοῦ Θησέως εἶναι ἀκόμη εἰς τὸν τόπον των, ἀλλὰ πολλὰ κολοβωμένα. Ἀπὸ τὰ τοῦ Παρθενῶνος ὀλιγώτατα ἐσώθησαν ἀπὸ τὰς βόμβας τῶν Βενετῶν, καὶ ἀπὸ τὴν σφύραν τοῦ Ἑλγίνου. Τὰ λοιπὰ εὐρίσκονται εἰς τὸ Βρεττανικὸν Μουσεῖον τοῦ Λονδίνου, ὁμοῦ μὲ ὅσα ἀνευρέθησαν εἰς τὰς ἀνασκάφεις τῆς Φιγαλίας. Δύο τεμάχια τοῦ Παρθενῶνος μᾶς ἔμειναν ἀπὸ τὸ Μουσεῖον τοῦ κ. Χοϊσεύλου Γουφφερίου¹, τοῦ ὁποίου ὁ ἀπερισκεπτος ζῆλος διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῶν τεμαχίων τούτων εἶχε δώσει τὸ παρᾶδειγμα εἰς τὸν βανδαλισμὸν τοῦ Ἑλγίνου. Τὰ μετώπια τῆς Σελινούντος ἀνήκουσιν εἰς τὸ Πανδιδακτήριον τοῦ Πανόρμου· τὰ δὲ εἰδώλια τῶν προμετωπίων τῆς Αἰγίνης εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Βαυαρίας. Εὐκατάληπτον εἶναι ἄρα, πόσον ἡ ἀπόκτησις τῶν τεμαχίων, ὅσον ὀλιγόριθμα καὶ ἂν ᾔθελεν εἶναι, ναοῦ, οἷος εἶναι ὁ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, ἀναγκαῖοι εἰς τὸ Μουσεῖόν μας, τὸ ὁποῖον ἡλαττοῦτο τόσον κατὰ τὸ ἀξιολογώτερον μέρος τῆς παλαιᾶς ἀγαλαματοποιίας ἀπὸ τὸ τοῦ Λονδίνου, καὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ Μοναχίου.

Ὁ Πανσανίας μᾶς ἄφησε περιγραφὴν τῶν ἀναγλύφων, τὰ ὁποῖα ἐστόλιζον τὸ ἐξωτερικὸν μέρος τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς, ἀρκετὰ λεπτομερῆ, ὥστε νὰ γνωρίσωμεν τὴν σήμερον τὰ ἀντικείμενα τῶν τεμαχίων, τὰ ὁποῖα ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ τῶν Σοφῶν Γάλλων, καὶ τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν κατεῖχον ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς. Ἀναφέρονται ὅλα ταῦτα εἰς τὰ ἄθλα τοῦ Ἡρακλέους, ἅτινα κατὰ τὸν ἀρχαῖον τοῦτον περιηγητὴν ἐστόλιζον τὴν κορωνίδα τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ ναοῦ, ἐπάνωθεν τῶν πυλῶν τοῦ προνάου καὶ τοῦ ὀπισθοδόμου, κατὰ διάθεσιν ἀνάλογον τῶν εὐρισκομένων εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θησέως. Τῷ ὄντι κατὰ τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν τῶν δύο μερῶν τῆς οἰκοδομῆς οἱ κ. Βλονέτος καὶ Δουβοῦ ἐξηκολούθησαν τὰς ἀνασκαφάς των, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν σχεδόν

1. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας Choiseul Gouffier εἶχε θαυμασίαν ιδιόκτητον ἀρχαιολογικὴν συλλογὴν, τὴν ὁποίαν κατήρτισε τῇ βοήθειᾳ τοῦ ἐν Ἀθήναις προξένου Fauvel.

θέσιν μὲ τὴν προσδιοριζομένην παρὰ τοῦ Πανσανίου εὐρέθῃ ἕκαστον τῶν τεμαχίων αὐτῶν.

Πολλὰ ἀπὸ τὰ λείψανα εἶναι ὀλίγον λόγον ἄξια, ὥστε νὰ τὰ προσδιορίσωμεν τὴν σήμερον ὀριστικῶς, ὡς ἀνήκοντα χωρὶς ἀμφιβολίαν εἰς ἀντικείμενα, τῶν ὁποίων δὲν εὐρέθησαν ἴγνη βέβαια, ἢ πιθανά. Σῴζεται ἐν μέρους τοῦ Ἑρμῆος κάπρον, καὶ λέγεται μάλιστα ὅτι τὸ τεμάχιον τοῦτο καθυποβλήθην εἰς ἐξέτασιν τοῦ Πανεπιστημίου ἐν μιᾷ τῶν τελευταίων του συνεδριάσεων, διήγειρε ζοηράν τινα συζήτησιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος δύο τῶν περιφημοτέρων φυσιολόγων μας· διότι ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν ἐνόμισεν ὅτι ἀναγνωρίζει ἀγνωστόν τι εἶδος εἰς τοῦτο τὸ νέον γένος τῶν ὀρεκτῶν. Ὁ λέων τῆς Νεμέας εἶναι σχεδὸν ὀλοκλήρως. Ἀπὸ δὲ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἡρακλέους δὲν ἔμεινε παρὰ τὸ ἐν ποδάριον, τὸ ὁποῖον διεσκέλει τὸ πτώμα τοῦ λέοντος, καὶ ἐν μέρους τῆς ἐτέρας κνήμης.

Ἡ σύνοψις ἐξ ἐναντίας ἢ περιέχουσα τὸν Ἡρακλέα ὁμοῦ μὲ τὸν ταῦρον τῆς Κνωσσοῦ εἶναι σχεδὸν ἀκεραία. Τοῦτο τὸ τεχνούργημα, τοῦ ὁποίου ἡ σύνθεσις ἐπανελήφθη συγχάκεις, εἶναι κατειοργασμένον εἰς τὸ πρωτότυπον μὲ θαυμασίαν στερεότητα καὶ κίνησιν. Τὸ ἀξιολογώτερον τεμάχιον, ὁμοῦ μὲ τὴν εἰρημένην σύνοψιν, εἶναι ἡ Ἀθηναῖα καθημένη ἐπὶ ἀποτόμου πέτρας εἰς θέσιν χαριεστάτην καὶ πάντῃ καινοφανῇ. Ἡ Ἀθηναῖα αὕτη εἶναι τοσοῦτον μᾶλλον προσοχῆς ἄξια, καθ' ὅσον ὁ Πανσανίας δὲν τὴν συγκатаριθμεῖ μὲ τὰ περιγραφόμενα ἀντικείμενα. Δὲν πρέπει δὲ νὰ μᾶς προσεξηγήσῃ θαυμασμόν οὔτε τὸ ὅτι εὐρίσκεται πλησίον τοῦ Ἡρακλέους, ἐπειδὴ οὗτος εἶναι ὁ Ἥρωρ, τὸν ὁποῖον ὑπερασπίζετο. Κειμένη ἀναμφιβόλως ὑπεράνω τῶν πυλῶν καὶ εἰς τὸ κέντρον τῆς συνθέσεως, ἐχρησίμευεν ὡς δεσμὸς εἰς διάφορα ἐπεισόδια, τὰ ὁποῖα προέκυπτον δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν τῆς εισόδου. Γενειῶσα κεφαλὴ τοῦ Ἡρακλέους, κεχωρισμένη ἀπὸ τὴν σύνοψιν, τῆς ὁποίας ἐσχημάτιζε μέρος, ἀλλ' ὀλοκλήρως ἀβλαβὴς διατηρηθεῖσα, εἶναι μετὰ τὰ δύο ἔργα, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλήσαμεν, τὸ τεμάχιον τὸ πλέον ἄξιον προσοχῆς.

Ὁ τρόπος τῆς γλῶφης τῶν ἔργων τούτων εἶναι μεγάλης παρατηρήσεως ἄξιος, καὶ δὲν ὁμοιάζει μὲ κανὲν τῶν μέχρι τῆς σήμερον ἐγνωσμένων μνημείων. Ὁ Πανσανίας, ὅστις φανερῶναι τὰ ὀνόματα τῶν τεχνιτῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπενέμετο ἡ γλῶφῃ τῶν προμετωπίων, δὲν λέγει παντάπασιν εἰς ποῖον τεχνίτην ἀνήκον τὰ ἄθλα τοῦ Ἡρακλέους. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον κανεὶς δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῇ, εἶναι ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀρχαϊσμοῦ, ὅστις εὐρίσκεται εἰς ὅλας σχεδὸν τὰ λεπτομερείας τῶν διαφόρων τούτων συνθέσεων. Ὅθεν ἡ οἰκοδομὴ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς εἶναι, ἂν ὅχι νεωτέρας, τοῦλάχιστον σύγχρονος τοῦ ἐν Ἀθήναις ναοῦ τοῦ Θησέως, καὶ μ' ὅλον τοῦτο εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην οἰκοδομὴν τὰ γλυπτὰ ἔχουσι χαρακτῆρας ζωηροτέρας φιλοκαλίας καὶ πλέον ἐμφυχωμένης, καὶ τρόπον τινα μεταγενεστέρας ἀπὸ τὴν εἰς τὰ μάρμαρα τῆς Ὀλυμπίας· ὥστε ἐκ τῆς συγκρίσεως ταύτης ἐξάγεται

νέα τις ἀπόδειξις τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Σχολείου κατ'ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ γλυπτικὴ εἶχε φθάσει εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν τῆς τελειοποιήσεώς της.

Τὰ εἰδῶλα τῆς Ὀλυμπίας παριστῶσι προσέτι πολλὰς ἀξιολόγους ιδιότητας. Αἱ κόμαι καὶ τὰ γένεια παρίστανται παχυντῶς καὶ χωρὶς τινα λεπτομέρειαν, καὶ ἡ ζωγραφία ἔπρεπε νὰ τελειώῃ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἄφινεν ἀτελὲς ὁ ἀγαματοποιὸς εἰς τὸ μέρος τοῦτο. Εὐρίσκονται προσέτι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ σποράδην ἐπὶ τῶν εἰκόνων, καὶ εἰς μέρη, ὅπου δὲν ἠδύνατο νὰ φθάσῃ τὸ βλέμμα, ὅπαι κνλινδρικάι, αἵτινες φαίνονται ὅτι ἦσαν προσδιωρισμένα νὰ δέχωνται ἥλους ἢ χαράκια (ὀδόντια), τῶν ὁποίων εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ νοήσωμεν σήμερον τὴν χρῆσιν. Κατὰ πρῶτον ἐνόμισαν ὅτι αἱ ὅπαι αὗται ἐχρησίμευον εἰς τὸ νὰ προσαρμόζονται κόμαι, περικεφαλαῖαι, ὅπλα ἢ ἐνδύματα ὀρειχάλκινα. Ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι πολλὰι τῶν ὁπῶν τούτων εἶναι ἀνοιγμένα εἰς μέρη, ὅπου καμμία τῶν εἰκασιῶν τούτων δὲν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ.

Δὲν θέλομεν τελειώσει τὸ ἄρθρον τοῦτο, χωρὶς νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν ὁποίαν αἰσθανόμεθα λύπην, ὅτι, ἀπὸ τόσον καιρὸν ἤδη, καθ' ὃν ἔγειναν αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ὀλυμπίας, ἡ Κυβέρνησις ἥτις διετήρησε στράτευμα ἐν τῇ Ἑλλάδι, δὲν ἐφρόντισε νὰ τὰς ἐπαναλάβῃ. Ἦτο δὲ εὐκόλον, κατὰ τὸ ψήφισμα τῆς ἐν Ἀργεῖ Ἑθνικῆς Συνελεύσεως, νὰ ἐξαπλώσῃ τὰς ἐρεῦνας τῆς κατ'ἐκεῖνο τὸ γήπεδον, πάντῃ σχεδὸν ἄθικτον καὶ πιθανῶς πλουσιώτατον. Περὶ δὲ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς, ἐκ τοῦ ὅτι εὐρέθησαν λείψανα τῆς κορονίδος τοῦ θυσιαστηρίου, μ' ὅλην τὴν ὁποίαν ἔπαθε κολόβωσιν τὸ ἐπίλοιπον τοῦ μνημείου, συμπεραίνεται ὅτι δὲν ἤθελον γένει ὀλιγώτερον εὖστοχοι αἱ περὶ τῶν εἰκόνων τοῦ προμετωπίου ἐρευναι, ἐὰν ἐξηκολουθοῦντο τὰ λακκώματα μέχρι τοῦ τόπου, ὅπου πρέπει νὰ ἔπесον ἐκεῖνα τὰ εἰδώλια· ἐπειδὴ τὸ ὀπισθινὸν προμετώπιον τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ἦτον ἔργον τοῦ Ἀλκαμένους.

(Ἐκ τῆς Γαλλικῆς ἐφημερίδος «ὁ Χρόνος»)¹

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν εἰς Γαλλίαν μέλη τινὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς ἐδημοσίευσαν τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν τῶν εἰς τέσσαρας τόμους μεγάλου 4ου σχήματος ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Expédition Scientifique de Morée-Section des sciences physiques». Τὰ εἰς τὴν σειρὰν ταύτην περιλήφθεντα ἔργα εἶναι τὰ ἑξῆς:

1. Bory de Saint-Vincent, Relation du voyage de la commis-

1. Περιοδ. «Ἀθηνᾶ», Φεβρουάριος 1831, σ. 37. «Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος», ἀριθ. 25 τῆς 1 Ἀπριλίου 1831. Βλ. τὸ γαλλικὸν κείμενον εἰς ἐφημ. «Le Courrier de la Grèce» (Αἴγινα) τῆς 15/27 Μαρτίου 1831.

- sion scientifique de Morée dans le Peloponnèse, les Cyclades et l'Attique. Paris 1836. (Τοῦτο ἐξεδόθη καὶ αὐτοτελῶς εἰς 8ον σχῆμα).
2. Bory de Saint-Vincent, Géographie. Paris 1834.
 3. Puillon de Boblay et Théodore Virlet, Géologie et Minéralogie. Paris 1833.
 4. Isidore Geoffroy St-Hilaire, Zoologie Ière Section: Des animaux vertébrés, mammifères et oiseaux (avec un mémoire sur quelques fragments d'un temple grec, représentant les 12 travaux d'Hercule). Paris 1833.
 5. Geoffroy St-Hilaire père et fils, Deshayes, Bibron et Bory de Saint-Vincent, Zoologie 2ème Section: Mollusques et polypiers. Paris 1832.
 6. Brullé, Des animaux articulés. Paris 1832.
 7. Guérin, Les crustacés. Paris 1832.
 7. M. Faucé, Adolphe Brögniart, Chaubard et Bory de Saint-Vincent, Botanique. Paris 1832.
 8. E. Puillon Boblay, Recherches géographiques sur les ruines de la Morée. Paris 1835.

Ἰδιαζούσης σημασίας διὰ τὴν ἀρχαιολογικὴν ἔρευναν εἶναι τὸ ἔργον τοῦ μέλους τῆς ἀποστολῆς (τμῆμα Ἀρχαιολογίας) Edgar Quinet, De la Grèce moderne et de ses rapports avec l'antiquité. Paris et Strasbourg 1830, σελ. XII+445, εἰς 8ον σχῆμα.